

ԿԱՐՏԻՆԱԼ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆԻ

ՆՈՒԻՐԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ (1895-1995)

Գիւմրի, 14 Յուլիս 1996

Պատմութեան հազարամեայ հոլովոյթի հորիզոնն ի վեր, գիտաւոր աստղի նման պայծառափայլ ճաճանչեց, քսաներորդ դարու եկեղեցա-կրօնական երկնակամարին, Աւետարանի լոյս պատգամներն ու սրբակրօն հոգեւորականի օծեալ շնորհները սփռելով, Կովկասի սիգապանծ լեռներէն մինչեւ Լիբանան ու Միջին Արեւելքի այլեւայլ երկիրներ, մինչեւ չորս ծագերն երկրագունդիս:

Ու անցաւ ան այս երկրէն, հայ ոգիի հարազատ կայծերով արծարծուն, մեր լուսերամ Հայրապետներու անեղծ հաւատքին շողերով բոցավառ, որպէս քրիստոնեայ նոր Վահագն, ու մանաւանդ - թող թոյլ տրուի ինձ յայտարարել - մեր Շնորհալի Սուրբ Ներսէս Կաթողիկոսի հեզահոգի կերպարին հոգեզմայլ տեսիլքովն յաւերժօրէն խանդավառ:

Այդպիսին էր նորին Վսեմաշուք Տէրութիւն՝ Կարտինալ Գրիգոր-Պետրոս ԺԵ. Կաթողիկոս-Պատրիարքի պատկառելի անձնաւորութիւնը, որու ծննդեան 100ամեակի այս խնկելի յիշատակին, ահա՛ կու գանք մեր խորին տուրքը մատուցանել՝ խոնարհ ակնածանքով: 100ամեակ, որուն կու գայ զուգուիլ 25րդ տարեդարձը անոր բարի մահուան:

Պատկառելի անձնաւորութիւն՝ արդարեւ, որուն հարազատ արձանը քանդակելու համար, ցանկալի էր Միքէլանճելոյի հրաշագործ մուրճը ոգեկոչել այստեղ, կամ Ռաֆայէլոյի մոգական վրձինն ունենալ՝ անոր չքնաղ պատկերը նկարելու, եւ կամ ... ինչո՞ւ ոչ, Նեմեսիսի երկրպագու՝ մեր նահատակ բանաստեղծ

Դանիէլ Վարուժանի գրիչը եղեգնեայ, արժանաւոր դրուատիքն հիւսելու՝ աշխարհահռչակ այս եկեղեցականին:

Իր առաքինազարդ, եկեղեցաշէն ու ազգանուէր հոգին, ինչպէս բիւրեղային շողիւնը պրիսմակին, ամէն անկիւնէ կը պսպղայ՝ Թաւշային զմայլելի փայլով ու բազմակի երանգներով պաղպաղուն. այնպէս որ անհնար է ինձ պատշաճօրէն նկատել, նկարել ու բնութագրել անոր գեղեցկութիւնն սքանչելի:

Քիչ առաջ, այս բեմէն ինձ կանխող Յարգելի Բանախօսը, բովանդակալից ու շնորհալի խօսքերով, պատմաբանի վայել հմտութեամբ, ներկայացուց արդէն այդ մեծ հոգեւորականին լուսաշող դէմքը:

Ձեր բոլորի ներողամտութիւնն հայցելով, կու գամ փորձել, իմ հերթին, անգամ մը եւս բանալ այն քօղը ծիրանի, որ կը ծածկէ այս աստուածարեալ Հայրապետին կեանքն ու գործը բազմակողմանի:

* * *

Որոհո՛ւրդ խորին, Աղաճանեան Կարտինալի մանկութիւնը, կարնեցի գերդաստանէ, ծիւ տուած՝ մեր հինաւուրց Զաւախքի շէն հովիտին մէջ, ուր հազիւ տասնմէկ զարուններու վարդերն ըմբոշխնած, ինքն ալ ծաղիկ աննման կամ թռչուն քաղցրաճայն, 1906 թուականի աշնան, հայրենական բոյնէն կը դադթէր հեռու աշխարհ, ընտրութեամբ՝ Կովկասի Կաթողիկէ Հայոց օրուան եկեղեցական Կառավարիչին, որ մարգարէաշուռնչ ոգիով, մեծ յոյսեր կը տածէր՝ գերազանցօրէն ուշիմ, կրակ ու բոց եւ բա՜րեպաշտ այս մանկան ապագային վրայ:

Երեք զաւակներու ամենափոքրիկն էր Ղազարոսը, մատղաշ տարիքէն հայրազուրկ, որ ահա՛ կ'երթար ուսանելու Արեւմուտքի հռչակաւոր մայրաքաղաքը:

Հայոց գիրերու գիւտի ժամանակներէն ի վեր, Հայաստանէն ուսումնատենչ պատանիներ կ'առաքուէին Արեւմուտք (Աթէնք, Բիւզանդիոն, Աղեքսանդրիա), յառաջագէմ գիտութեանց լոյսով արբենալու եւ անով ողողելու մեր աշխարհը:

Մեր փոքրիկ Ախալցխացին ալ, անոնց նման պիտի զարգանար՝ Հոռոմի մէջ, բազում գիտելիքներ պիտի ամբարէր, լեզուներ պիտի սորվէր, պիտի սերտէր փիլիսոփայութիւն, աստուածաբանութիւն, իրաւաբանութիւն. վարդապետական տիտղոսներ ու ոսկի մետաղներ պիտի շահէր, ինչպէս երբեմն՝ Սահակ՝ Մեսրոպի դափնեկիր աշակերտները, Աթէնքի մէջ:

Լսած եմ, Ղազարոսի աշակերտակից Մխիթարեան Հայրերէ, որ անիկա ամէն քննութեան՝ բարձրագոյն նիշեր կը խլէր՝ գերազանցիկ լիարժէք:

Կը սահէին այսպէս տասնմէկ գարուններ եւս, եւ ահա՝ 1917ի ձմեռը, երիտասարդ Աղաճանեան, կուսակրօն քահանայութեան շնորհներով օծուն, սուրբ խորան կը բարձրանար, Աւետարանի մանանեխի փոքրիկ հատիկին նման ուռճացած, պատրաստ՝ իր լայն ոստերը տարածելու մինչեւ Հայրենիք:

1919ին՝ զինք կը գտնենք Թիֆլիս, որպէս հոգեւոր հովիւ՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ: Կ'այցելէ Շիրակ. կը ծրագրէ հիմնել Ալեքսանդրապոլի մէջ «Ալիշան» անունով դպրոց մը: Հազիւ պատեհութիւնը կ'ունենայ վայելելու հայրենիքի եւ ընտանիքի քաղցր համբոյրը եւ ազգականներու մտերմութիւնը, ահա՝ յանկարծ վրայ կը հասնին կարմիր յեղափոխութեան դաժան օրերը:

Աղաճանեան Վարդապետ, Մեծաւորներու խոհեմ կարգադրութեամբ, կը վերադառնայ Հռոմ, 1921ի վերջերը, մինչ իր հոգեկից բազում քահանայ եղբայրներ, աւա՛ղ, բանտերու եւ անվերադարձ աքսորի դառն տառապանքները պիտի կրէին:

Հռոմի մէջ, Աղաճանեան Վարդապետի գործունէութեան դաշտը՝ հովուականէն կը փոխուի ուսումնականի եւ կրթականի. նախ՝ տասնմէկ տարի՝ որպէս փոխ-Տեսուչ, ապա հինգ տարի՝ որպէս Տեսուչ-Մեծաւոր Ժառանգաւորաց Հայ վարժարանին, ուր փութալան հոգածութեամբ կը նուիրուի ընծայացունելու հոգեւոր եւ ուսումնական պատրաստութեան:

Այդ ժամանակաշրջանին, այսինքն՝ 1921-1937, կը դասաւանդէ Ուրբանեան Համալսարանին մէջ, նախ՝ մի քանի տարի՝ փիլիսոփայական ամպլիոնէն տիեզերաբանութիւն (cosmologie), յետոյ՝ աստուածաբանութիւն, ընդհանրապէս՝ Սուրբ Խորհուրդներու, եւ առանձնապէս՝ Ս. Հաղորդութեան Խորհուրդի մասին (de Sacramentis in genere et de Eucharistia). Կ'ըսուի թէ այս վերջին նիւթի մասին՝ առձեռն դասագիրք մըն ալ պատրաստած ըլլայ, լատիներէն, ցարդ՝ անտիպ:

Աղաճանեան Վրդ. մտերիմ յարաբերութիւն մշակած է նաեւ Ֆրանսացի հռչակաւոր աստուածաբան՝ Կարտինալ Պիյիոյի հետ: Լսած եմ Մխիթարեան Հայրերէ, թէ՛ այդ տարիներուն ան խորապէս ուսումնասիրած է հայ հոգեւոր գրականութեան հարուստ գանձարանը, զոր օգտագործած է յաճախ իր դասախօսութեանց ընթացքին. դասախօսութիւններ՝ որոնք - կը պատմեն շատեր իր ունկնդիրներէն - աստուածախոհական զմայլելի պահեր եղած են:

Աստուածաբան Աղաճանեանի բազմահարիւր օտարազգի աշակերտները, ամէն գոյնէ ու երկրամասէ, ոմանք՝ ապագայ հովուապետ-եպիսկոպոսներ, երախտագիտական զգացումներով առլցուն՝ իրենց պաշտելի ուսուցիչին հանդէպ, եւ - ի՛նչ զարմանք - նաեւ հայ ազգին հանդէպ գերազանց սիրով խանդավառ, հրճուանքով բացած են դռները՝ Միջանկիառ մեր Կարտինային հետագայ ուղեւորութեանց առջեւ, Ամբրիկայէն Աւստրալիա, Ափրիկեան երկիրներէն Հնդկաստան ու մինչեւ Փիլիպպեան կղզիները:

1929ին կը հրատարակէ ընդարձակ կենսագրականը Երանելի Տէր Կոմիտաս քահանայի, ծանօթացնելով Եւրոպացի ընթերցողներուն՝ 17-18րդ դարերու մեր եկեղեցապատմական իրադարձութիւնները:

Քառասնամեայ Աղաճանեան Վարդապետ կ'ընդունի եպիսկոպոսական Սուրբ Կարգը: Օծման սուրբ միւռոնի բոյրը ճակատին, իրեն կը յանձնուի Զմմառեան Միաբանութեան Կանոնադրի վերաքննութեան եւ յարակից հարցերու ուսումնասիրութեան թղթածրարը, զոր ձեռնհասօրէն քննարկելու համար՝ կ'ուղեւորուի Պէյրութ, ուր մեծ յաջողութիւն կ'արձանագրէ, չահելով ամէնուն համակրանքը, խանդավառ ապագայի լաւատես ակնկալութիւններ ներշնչելով ամէնուր:

Երկու տարի ետք, 1937ի Նոյեմբերի 30ին, կը բարձրանայ Պատրիարքական Աթոռ, յորջորջուելով Գրիգոր-Պետրոս ԺԵ. Կաթողիկոս-Պատրիարք:

Լիովին գիտակից՝ ստանձնած ծանր պատասխանատուութեան, այդ օրուան նշանաբան կը դարձնէ սա խոնարհ խօսքերը. «Փառքն ու պատիւը՝ Աստուծոյ, ուրախութիւնն ու մխիթանանքը՝ Ազգիս, իսկ թաչն ու միայն թաչը՝ իմ անձիս»:

Եւ ահա առաջին խաչն ու անդրանիկ մտահոգութիւնը նոր-ընտիր Հայրապետին:

Այդ օրերուն՝ Փրանսայի խնամակալ հովանաւորութիւնը պիտի դադրէր Սիւրիայէն ու Լիբանանէն, որուն հետեւանքով՝ աղիտաբեր վտանգներ կը սպառնային Սանճազի հայութեան, Թուրքիոյ կցուելու պարագային:

Բայց Կաթողիկոս Աղաճանեանի հայանպաստ անդու դիմումները, Վատիկանեան իշխանութեանց ու Ֆրանսական կառավարութեան մօտ, յաջողութեամբ պսակուեցան եւ հազարաւոր հայորդիներ փրկուեցան՝ ապաստան գտնելով Լիբանան. իսկ հայաբնակ հինաւուրց Քեսապ գիւղաքաղաքը, նշխարիկ մը հայկական Կիլիկիոյ փառապանծ օրերէն, պիտի գոյատեւէր ու ծաղկէր Սիւրիոյ ապահով սահմաններուն մէջ:

Տարիներ ետք, 1955ին, Միւրիոյ Հանրապետութեան Նախագահը, երկրի գերագոյն շքանշանով պիտի զարդարէր Կարտինալ Աղաճանեանի կուրծքը, յայտարարելով որ «Իրեմ նման անձնաւորութիւնները Աստուծոյ շնորհքն ու օրհնութիւնը կ'իջեցնեն՝ ուր որ երթան»:

Վրայ կը հասնին Եւրոպական երկրորդ պատերազմի արիւնալի օրերը: Սակայն Աղաճանեան Պատրիարք՝ իր ժողովուրդի բազում հոգերով մտայոյզ, հովուական այցելութիւններ կը կատարէ, վազելով Արեւելքէն Արեւմուտք: Հալէպ, Դամասկոս, Տէր-Զօր, Երուսաղէմ, Յորդանան, Եգիպտոս, Իրաք ... հանգրուաններն իր ուղեւորութեանց: Յանկարծ զինք կը գտնենք Ֆրանսա, Փարիզէն Մարսէյ, Լիոն, Վալանս: Ու դարձեալ Պէյրութ, ուր Նահատակներու յուշարձան կը նուիրագործէ՝ Պատրիարքարանի բակին մէջ. կ'օրհնէ հիմնաքարը Այնճարի Հայ Կաթողիկէ Վարժարանին. անխոնջ՝ կը բաշխէ իր հայրական խօսքն ու քաջալերիչ օրհնութիւնը, 1915ի աղէտէն ճողոպրած եւ մոխիրներէն վերածնուած հայորդիներուն:

Եւ ահա՛ կը թեւակոխենք 1946 տարին: Հայ ժողովուրդի Տարեգրութեանց համար՝ պատմական թուական: Պիոս ԺԲ. Պապը կ'անուանէ 32 նոր կարտինալներ. Միրանաւորներու շարքին գլուխն է Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքը, որ յիշատակի Սուրբ Պատարագ մը կը մատուցանէ Վատիկանի Միքստեան մատրան մէջ, հայկական ծէսին բովանդակ շքեղութեամբ, նոյն Սրբազան Պապի եւ բոլոր Կարտինալներու ներկայութեան:

Այդ առիթով, կը յիշեմ, Սուրբ Ղազարէն բերուած էին ամէնէն թանկարժէք հանդերձներն ու սպասները, ամերիկեան տիրող ոյժերու սպայակոյտին եւ օրուան Աքքահօր անձնական հսկողութեան ներքեւ: Խմբերգին մէջ դեր ունէր նաեւ նուաստս, որ այդ օրերուն՝ սարկաւագ կը ձեռնադրուէր նորընտիր Կարտինալէն:

Տօնական օրեր էին, յատկապէս՝ Իտալիոյ բովանդակ հայութեան համար, որոնց ընթացքին, Կարտինալ Աղաճանեան, հանդիսաւոր նիստի մը պահուն, հռչակուեցաւ, Միութարեան Հայրերու կողմէ, Ս. Ղազարու Հայկական Ակադեմիայի Պատուոյ Նախագահ:

Բայց ինք պատիւներ փնտռող, ծիրանի շղարշին հաճոյքը վայելող անձնաւորութիւնը չէր:

Եթէ դարձնենք անոր կենսագրութեան յաջորդ էջերը, զինք կը գտնենք յաճախ՝ պատմական ուղեւորութեանց ճանապարհին, Իտալիայէն Յունաստան, Եգիպտոս ու Թուրքիա, Պոմպէյէն Պոսթըն, Փարիզէն Սիտնէյ, Կալկաթայէն Վենետիկ,

Լուրտէն Լոնդոն. բայց եւ ստէպ կանգ առնելով Պէյրուէթ, իր Աթոռի գործերուն եւ իր Հովուապետական բարձր պաշտօնի պարտականութեանց հետամուտ: Կը սիրէր իր պաշտելի գրասեղանին առջեւ, որ յաճախ աղօթարանն ալ էր իր հոգիին, գիշերներ լուսցնել՝ խմբագրելով բազմաթիւ Շրջաբերական նամակներ, Հովուական թուղթեր, Սուրբ Հայրապետներու ծաղկոցէն քաղելով հոգեշունչ ընտիր գաղափարներ, ի շինութիւն իր Հօտին: Միաժամանակ կը փութար օծելու Պատրիարքական նորակառոյց մայր Տաճարը՝ ի Պէյրուէթ եւ Զահլէի Եկեղեցին:

Բայց անգամ մը եւս թող դառնան էջերն իր օրագրութեան. հանդիպում՝ Գերմանիոյ Վարչապետ Գոնրատ Ադէնաուերի, Զօրավար Դը Գօլի, Պելճիքայի Թագաւոր Պոտուէն Ա.ի, ինչպէս նաեւ Արեւելքի այլ Գահակալներու կամ Հանրապետութեանց մեծանուն Նախագահներու հետ:

Փրանսա կատարած այցելութիւններէն մէկուն անդիթով, լսեցէ՛ք, Յարգելի ունկնդիրներ, թէ ինչ յայտարարած է՝ զարմանքով ու հիացումով, մեծանուն գրականագէտ ու ազգային գործիչ՝ Արչակ Զօպանեանը, որ աւելի քան քառասուն տարիներ գործած է Փարիզ, Փրանսացիներուն լայնօրէն ծանօթացնելով հայ մշակոյթն ու պատմութիւնը. «Աղանանքան Պատրիարքի սոսկ անցքը Փրանսայէն՝ քաւեց սքանչելի կերպով իրագործելու այն, ինչ որ ես իմ երկար տարիներու կատարած գրական գործունէութեամբս չէի յաջողած ընել, ի նպաստ հայ անունի եւ մշակոյթին»: Մէկ շաբաթ բաւարար եղած էր՝ Փրանսայի բովանդակ մամուլն ոտքի հանելու՝ ի յարգանս հայ ժողովուրդին եւ անոր արժանընտիր ներկայացուցչին:

Ու դարձեալ թուականներ եւ պատմական իրողութիւններ. —

1950ի Սեպտեմբերին, Վենետիկի մէջ կը նախագահէ Երանանոր Հիւրի Սիւրիար Աբբայի մահուան երկրորդ դարադարձի փակման տօնակատարութեանց հանդէսներուն:

1955 թ. կ'անուանուի Նախագահ՝ Արեւելեան Եկեղեցիներու Նոր Կանոնագրքի պատրաստութեան կարտինալական Յանձնախումբին:

1958 թ. կը մասնակցի Պապի դռնփակ ընտրական նիստերուն: Շատ կը խօսուի հաւանական իր ընտրութեան մասին, նոյնիսկ միջազգային մամուլին մէջ: Բայց այդ օրուայ իր օրագրութեան էջը սպիտակ է թողուած: Պապ չէ ընտրուած, բայց Պապի նման աշխատած է՝ ի պայծառութիւն Սուրբ Եկեղեցւոյ: Կը պատմուի՝ թէ այս ղէպքերէն յիսուն տարի առաջ, Պիոս

Ժ. Պապը, ունենդրութեան մը պահուն, աջը դնելով ժպտադէմ փոքրիկ Ղազարոսի գլուխին, ընած ըլլայ «Արծաճի ըլլաւ Յպիսկոպոսութեան ալ, Պատրիարքութեան ալ»: Աւելիին խօսք չկայ:

1960 թ. կ'անուանուի Նախագահ Հաւատոյ Տարածման Ժողովին (աւելի ճիշտ՝ Խորհրդաժողովին), զոր արդէն կը վարէր, երկու տարիէ ի վեր, փոխանորդի տիտղոսով:

1962ի Օգոստոսին, Ս. Ղազարու մէջ կը նախագահէ Երանաշնորհ Միխիթար Աբբայի պղնձեայ արձանին բացման արարողութեան, ոգեշունչ ուղերձով:

1963 թ. կ'անուանուի Վատիկանեան Բ. Տիեզերական Ժողովի չորս ատենավարներէն մէկը:

1967 թ. Հանդիսաւոր կերպով կը տօնուի իր քահանայական օծման յիսնամեակը, մինչ յաջողած էր գրեթէ անծանօթ անցընել քսանհինգամեակը (1942ին), ինչպէս իր եպիսկոպոսութեանն ալ (1960ին): Այս առիթով լոյս կը տեսնէ «Ձայն Հովուական» 513 էջոց հատոր մը, տպուած Վենետիկ - Ս. Ղազար, որ կը պարունակէ Կարտինալին Հովուական Թուղթերը, Բանախօսութիւնները, Ճառերը, Քարոզները:

Միաժամանակ, դարձեալ երկար ուղեւորութիւններ, Պօղոս Զ. Սրբազան Պապի կողքին, կամ որպէս Քահանայապետական Նուիրակ, մասնակցելու կրօնական մեծ Համաժողովներու, բացառիկ տօնակատարութեանց, Մատակասկարէն, Ուկանտայէն՝ Ծայրագոյն Արեւելք:

Այսպիսի պարագաներուն, ան հսկայ աշխատանք տարած է, Վատիկանեան Բ. մեծ Ժողովի ոգիով կազմակերպելու եւ ազգային բնիկ նկարագրով ու ծէսով ամրապնդելու, մանաւանդ երրորդ Աշխարհամասի երկիրներուն մէջ, նորածին եկեղեցիները: Առաջին սեւամորթ եպիսկոպոսներն իր ձեռքէն ընդունած են Սուրբ Օծումը:

Իր ուղեւորութիւններու ժամանակ, ամէնուրեք կը փնտէր հայու բեկորներ. եւ անակնկալ հանդիպումներու բազմաթիւ ուրախառիթ դրուագներ է պատմած՝ իր մտերիմներուն, ամէն վերադարձի, որպէս թանկագին յուշեր՝ աշխարհացրիւ հայութեան:

Հակառակ այս տիեզերածաւալ գործունէութեան, հեւհեւ տեղափոխութեանց ու բազմազբաղ աշխատանքին, Կարտինալ Աղաճանեան իր կեանքի յետին տասը տարիներուն՝ կը տառապէր անողոք հիւանդութենէ մը, որ պիտի խլէր նոյնիսկ աչքերուն տեսութիւնը, վերջին ամիսներուն, հակառակ տեւական դարմանումի ուժեղ խնամքներուն:

Բայց յանկարծ՝ անմոռանալի դէպք մը եկաւ, հայրենիքի վարդերուն նման՝ ծաղկելու, ծերունազարդ Կարտինալի հոգիին մէջ:

Շնորհաբեր հանդիպումն էր այդ, Ն. Ս. Օ. Վեհափառ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հետ, որ Հռոմ կը ժամանէր, որպէս հիւր՝ Պօղոս Զ. Սրբազան Պապին (1970 Մայիս):

Հայրենիքի սրբութիւններուն կարօտով, ստացաւ սիրոյ ողջոյնն ու համբոյրը՝ որպէս ցօղ մխիթարանքի, մինչ հոգեկան հրճուանքի արցունքներ շողացին, այդ օրը, ծիրանեփառ Հայրապետի աչքերուն մէջ:

Արշալոյսն էր բացուեր՝ աստուածաշնորհ վերջալոյսի ծիրանի շողերով:

Այդ օրերէն ոչ բազում ժամանակ ետք, Կարտինալ Աղաճանեան անվերադարձ պիտի հեռանար մեր հորիզոնէն, համբերութեամբ տոկալով առաջացած հիւանդութեան դառն ցաւերուն:

Սուրբ Եկեղեցւոյ Խորհուրդներով զօրացած, Դօրհնէր իր սնարին շուրջ հաւաքուած սիրելիները, եւ հարազատ հոգեւորականի սրբաշունչ բոյրն ու օրինակը թողլով կտակ՝ զալիք սերունդներուն, աղօթքի մրմունջներով կ'աւանդէր հոգին, 1971ի Մայիսի 16ին: Իր դողդոջուն շրթներէն կը լսուէին՝ կարծէք Շնորհալիի բառերը. «Լո՛յս մշմարիտ, Բրիստոս, արծա՛նաւորեա՛ զհոգի իմ ուրախութեամբ տեսանել զլոյս փառաց քոց՝ ի կոչման աւուրմ»:

«Յիշատակն արդարոյն՝ օրինութեամբ եղիցի»:

* * *

Համեստօրէն փորձեցինք, բայց յաջողեցա՞նք արդեօք, Յարգելի հանդիսականներ, բանալ քօղը ծիրանի, որ կը ծածկէր Կարտինալ Աղաճանեանի մեծ խորհուրդը:

Կր խորհիմ, թէ յաւէտ ծածկուած պիտի մնան բազում խորհուրդներ, զոր պատմագէտներ ջանացած են յայտնաբերել, մանաւանդ այս վերջին ամիսներուն:

Յայտնաբերել երջանկայիշատակ Կարտինալ Աղաճանեանի մէջ՝ մարդը, մտաւորականը, հոգեւորականը, հայրենասէրն ու կրօնասէրը: Դժուարին ձեռնարկ:

Մարդը - նկարագրով՝ խոնարհ, հեղաբարոյ, համեստ, երկիւղած, ժպտադէմ, գործունեայ, աշխատասէր, խոհեմ:

Մտաւորականը - խորաթափանց, ընթերցասէր, յստակատես, քննարկու, բազմաՀմուտ, լեզուագէտ:

Հոգեւորականը - Նարեկացիի նման՝ Քրիստոսի յիշատակով աստուածախոհ, Աստուածամօր սիրով խանդակաթ. Շնորհալիի նման՝ աղօթանուէր, եկեղեցասէր:

Հայրեմասէրը - Հայրենիքի կատարեալ ազատութեան եւ անկախութեան տենչով յաւէտ յուսալիր. Հայրենի հողին եւ լեռներուն կարօտով պանդուկստ սրտամորմոք:

Կրօնասէրը - Վարդանանց օրինակով պատրաստ՝ իր կեանքը զոհելու, «վասն Կրօնից եւ Հայրենեաց»:

Ապրիլեան սգատօնի մը առիթով - կը յիշեմ - 1958ին, Վենետիկի մէջ, Կարտինալ Աղաճանեան այսպէս կ'եզրափակէր իր ճառը, ակնարկելով իր բոսորագոյն ծիրանի հանդերձին, որով նոյն առաւօտ մասնակցեր էր քաղաքին Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցող սրբազան արարողութեան մը. «Նս պէտք էի ներկայանալ սուգի՝ տարագով. բայց պարագաներն այնպէս բերին՝ որ համդէս գամ արիւնքներկ: Նշան մըն է ասիկա, որ՝ եթէ երբեք դաժան քշնամիներ յարձակին դարձեալ մեր հաւատքի ու կրօնի նուիրական գաղափարներուն դէմ, որոնք հաւուրեան փառքն ու պարծանքն են, մենք պատրաստ ենք դարձեալ արիւնքներկ, բայց ոչ՝ դաւաճանելու»:

Վարդանանց դաւանանքն էր, որ յաւերժօրէն կը խանդավառէր Կարտինալ Աղաճանեանի հոգին:

* * *

Այսօր, Վարդավառ է. տօն Պայծառակերպութեան Քրիստոսի. բացառիկ տօն է նաեւ մեզի՝ Հայաստանի եւ Վրաստանի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Համայնքներու համար: Բայց՝ անտարակոյս, նաեւ բովանդակ Հայութեան համար, որ Կարտինալ Աղաճանեանի նման զաւակ մը տուեր է իր ծոցէն:

Ախալցխացի փոքրիկ Ղազարոսը, իր ծնունդէն 100 տարի ետք, իր մահէն 25 տարի ետք, ահա՝ այսօր յարութիւն կ'առնէ պայծառակերպուած, Քրիստոսի նման, մեր սրտերուն ու հոգիներուն մէջ:

Նոր օր՝ Ղազարոսի յարութեան:

Թող մեր օրհնեալ Հայրենիքի բոլոր զաւակները, անխտիր՝ ամէն Համայնքներէ, հոգեւին փառաբանեն վարդերով բոցա-

վառ Այլակերպութիւնը, աստուածային Պայծառակերպութիւնը Բրիստոսի, իր հաւատարիմ այս ծառային յիշատակով:

Եւ հոգեւորյա Միրանաւոր Աղաճանեանի երկնային աղօթքներուն զօրութեամբ՝ թող իրագործուի նոր պայծառակերպութիւնը, ազգային ու կրօնական վերանորոգ այլակերպութիւնը, մեր համայն ժողովուրդին՝ Մայր Հայրենիքի՝ *՛նւ Սփիւռքի մէջ*:

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ԱՐԺՊՍ. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Մխիթարեան Ուխտէն

Առաջնորդ Կթղ. Հայոց Հայաստանի
Վրաստանի եւ Արեւելեան Եւրոպայի

Ծանօթ. Խմբ.- 1998ի Յուլիսի 14ին - տօն Վարդապառի - Գիւմրիի Պետ. Թատերասրահին մէջ, հոծ բազմութեան մը մասնակցութեամբ, ի ներկայութեան Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ Աւետարանական Համայնքի պաշտօնական հեղինակութիւններուն, փակուած են Կարտինալ Աղաճանեանի ծննդեան 100ամեակի եռօրեայ տօնակատարութիւնները (ուխտադնացութիւն՝ դէպի Ախալցխա - Սուխիս, պատարագ եւ ոգեկոչում՝ Արեւիկի մէջ), հոգեւոր ու ակադեմական բարձրորակ յայտագրով: